

УДК 364:364.662(477)

JEL Classification : D31; H55; I38.

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.098>

Лілія ОЛІФІРЕНКО,

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри менеджменту та державної служби,
Чернігівський національний технологічний університет,
вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна.
E-mail: olifirenkoliliya@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9187-1749>

Крістіна КОВАЛЬ,

аспірант кафедри менеджменту та державної служби
(спеціальність – 073 «Менеджмент»),
Чернігівський національний технологічний університет,
вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна.
E-mail: kristy80kv@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3796-6653>

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ
ПІДХОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПОДОЛАННЯ
БІДНОСТІ ТА НЕРІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Оліфіренко Л., Коваль К. Удосконалення методичних підходів оцінювання ефективності соціальної допомоги у контексті політики подолання бідності та нерівних можливостей населення України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 98 – 110. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.098>

Olifirenko, L., Koval, K. (2019). Udoskonalennia metodychnykh pidkhodiv otsiniuvannia efektyvnosti sotsialnoi dopomogy u konteksti polityky podolannia bidnosti ta nerivnykh mozhlyvostei naselennia Ukrainy [Improvement of methodical approaches to estimating the efficiency of social assistance in the context of the poverty overcoming policy and unequal possibilities of the population Ukraine]. *The Herald of Ternopil National Economic University*, Vol. 3. P. 98 – 110. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.03.098>

Анотація

Вступ. Ефективна соціальна допомога держави забезпечує базові потреби національного господарства.

Методи. Дослідження присвячено аналізу розподілу доходів населення за категоріями сімей, що представлені залежно від наявності та кількості на

© Лілія Оліфіренко, Крістіна Коваль, 2019.

утриманні дітей з метою удосконалення методичних підходів до оцінювання рівня середньодушового доходу від кількості дітей, що виховуються у сім'ї. Досліджено поняття «національний дохід», його розподіл та перерозподіл. Проаналізовано рівень середньодушового доходу населення країни залежно від кількості дітей, які перебувають на утриманні сім'ї.

Мета дослідження – удосконалення методичних підходів до оцінювання рівня середньодушового доходу залежно від кількості дітей, що виховуються в сім'ї та здійснення емпіричних оцінок за запропонованим методичним підходом.

Результати. Дослідження виявило велику кількість варіантів оцінювання ефективності державної допомоги, кожний з яких вирішує конкретні завдання на певному етапі розвитку суспільства. Разом з цим на державному рівні здійснюється оцінювання регуляторного впливу, пов'язаного з соціальною допомогою у контексті подолання бідності та нерівних можливостей населення країни. Проте оцінювання проводиться лише за тими критеріями, які закладені в програмні документи, і не може комплексно відображати існуючі тенденції та стан споживачів соціальних послуг у динаміці їх соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим повноцінного уявлення про соціально-економічні процеси і результативність діяльності органів влади не відбувається.

Висновки. Визначення структурних середніх показників (мода, медіана) середньодушових доходів за категоріями населення та децильного коефіцієнта диференціації доходів серед сімей з дітьми за виділеними групами сприяє адекватному оцінюванню соціальних виплат та компенсацій. А визначення чинників, що негативно впливають на стан реінтеграції осіб до активного економічного життя (при вторинному розподілі доходів), актуалізує необхідність пошуку нових принципів соціальних виплат щодо підвищення точності їх адресності, які складуть основу для удосконалення нормативно-правової бази та урядових програмних документів.

Ключові слова: ефективність соціальної політики; подолання бідності; удосконалення соціальних виплат; диференціація доходів населення; перерозподіл національного доходу.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 7. Бібл.: 14.

Abstract

Lillia OLIFIRENKO, Kristyna KOVAL

IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO ESTIMATING THE EFFICIENCY OF SOCIAL ASSISTANCE IN THE CONTEXT OF THE POVERTY OVERCOMING POLICY AND UNEQUAL POSSIBILITIES OF THE POPULATION UKRAINE

Introduction. Effective social assistance of the government provides the basic needs of the national economy.

Methods. The presented research is devoted to the analysis of income distribution among categories of families, presented depending on the availability and quantity of children in order to improve the methodological approaches to estimating the level of per capita income from the number of children being raised in a family. The concept of national income, its distribution and redistribution was studied. The level of average incomes of the population of the country, depending on the number of children who are on the maintenance of the family was analyzed.

Results. *The research revealed a large number of options for evaluating the effectiveness of government aid, each of which solves specific problems at a certain stage of development of society. At the same time, at the state level, the regulatory impact associated with social assistance in the context of overcoming poverty and the unequal opportunities of the country's population is assessed. However, the assessment is carried out only according to the criteria that are laid down in the program documents and can not comprehensively reflect the current trends and the state of consumers of social services in the dynamics of their socio-economic development. In this connection, a full-fledged monitoring of the socio-economic processes and the performance of the authorities is not happening.*

Discussion. *The structural averages (mode, median) per capita income by categories of population and decile coefficient of income differentiation among families with children by selected groups that were identified that contributes to an adequate assessment of social benefits and compensations. And the identification of factors that negatively affect the state of reintegration of citizens to an active economic life (with secondary income distribution) makes it necessary to find new principles of social payments to improve the accuracy of their targeting, which will be the basis for improving the regulatory framework and government program documents.*

Key words: *efficiency of social policy, overcoming poverty, improvement of social benefits, income differentiation; redistribution of national income.*

Formulas: 0, fig.: 0, tab.: 7, bibl.: 14.

Постановка проблеми. Подолання бідності залишається предметом уваги всіх урядів країн світу та міжнародних організацій, що підтверджується щорічним аналізом, висновками та рекомендаціями у доповідях ООН щодо розвитку людського потенціалу країн світу. Ключовими залишаються питання рівня та якості життя особливо в умовах криз та посткризових періодів, наслідками яких є масове падіння рівня життя [1]. Наразі питання бідності та соціальної допомоги включені у програми співробітництва України з ЄС та МОП з підготовки рекомендацій щодо покращення соціальної політики та стратегії подолання бідності [2]. Виходячи з того, що головним принципом розвитку соціальної захищеності є оперативна реакція на загострення соціально-економічних аспектів (зростання безробіття та збіднілих, поява біженців та мігрантів, невиплата заробітної плати та соціальних пакетів тощо), з'явилися нові соціальні зобов'язання інституцій на державному та місцевому рівнях. Отже, з'являється потреба у пошуку нових принципів і методів розрахунку соціальної підтримки для груп населення, які опинилися у тимчасовій скруті. Аналіз форм соціального захисту населення та проблеми перерозподілу ресурсів на користь збіднілих продовжує зберігати свою актуальність, що потребує визначення обсягу пільг та допомог, адекватних до розміру доходів домогосподарств, складності економічної ситуації, а також фінансування соціальних трансфертів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення соціальних проблем, теоретичні аспекти, практичні питання розроблення та реалізації соціальної політики розкрито у публікаціях таких провідних вітчизняних вчених: Е. Лібанової, С. Полякової, Л. Черенко, З. Галушки, О. Длугопольського, Д. Богині, П. Шевчука та інших. Питання міжнародної політики та міжнародної допомоги подолання бідності ґрунтовно досліджені В. Адамик та Н. Комар.

Механізми формування нерівності та шляхів зменшення її негативної дії відображені в працях закордонних економістів світу, серед яких Дж.-Р. Хікс та К. Ерроу, Г. Мюрдель та Ф. Хайєк, А. Сен, А. Дітон, Л. Ерхард, У. Беверідж, П. Самуельсон та інші.

Виділення невирішеної раніше частини загальної проблеми. Внаслідок впливу об'єктивних чинників, таких як фізичні та інтелектуальні здібності особи, її освітній та кваліфікаційний рівень, вид зайнятості, володіння об'єктами власності, види діяльності, статево-вікова та кількісна структура сім'ї тощо, має місце нерівність у розподілі доходів. Саме тому дослідження диференціації доходів населення, її причини та наслідки залишаються у центрі уваги багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Більш детального розгляду потребує розподіл доходів за групами населення та виявлення тих аспектів соціальної політики, що чинять негативний вплив на стан реінтеграції осіб при розподілі вторинних доходів.

Мета статті полягає в аналізі розподілу доходів населення за категоріями сімей, що представлені залежно від наявності та кількості на утриманні дітей з метою удосконалення методичних підходів до оцінювання рівня середньодушового доходу від кількості дітей, що виховуються у сім'ї. Визначено структурні середні показники середньодушових доходів у 2017 р. за категоріями населення. Розраховано децильний коефіцієнт диференціації доходів серед сімей з дітьми для адекватного оцінювання соціальних виплат та компенсацій. А також визначено чинники, що негативно впливають на стан реінтеграції осіб до активного економічного життя (при вторинному розподілі доходів), що актуалізує необхідність пошуку нових принципів соціальних виплат та підвищення точності їх адресності.

Виклад основного матеріалу. Для підвищення мотивації щодо реінтеграції осіб до активного економічного життя та ефективності соціальних виплат з максимальним їх спрямуванням на превентивні заходи актуальності набуває з'ясування причинно-наслідкового зв'язку програм соціального захисту різних груп населення з чинниками та методами формування та адекватного оцінювання соціальних виплат і компенсацій як дієвого інструменту державної соціальної політики.

Доходи населення формуються не лише за рахунок надходжень від трудової та підприємницької діяльності, таких як заробітна плата, доходи від підсобного господарства, кооперативної та індивідуальної трудової діяльності, а й за рахунок так званих вторинних (трансфертних) доходів, до яких відносять пенсії, допомоги, пільги та інші. Саме тому формування, перерозподіл та аналіз доходів населення є вагомим чинником у формуванні соціальної політики держави та стратегії подолання бідності в країні.

Національний дохід як новостворена вартість являє собою загальну суму доходу, що отримана населенням за участь в економічному житті суспільства у вигляді зарплати, прибутку, відсотка, ренти [3]. Рівень добробуту населення визначається виробництвом національного доходу на душу населення.

Розподіл та перерозподіл національного доходу, а також формування доходів населення відбуваються через зв'язки (вертикальні та горизонтальні) між суб'єктами виробничих відносин.

Розподіл доходу виступає як процес визначення частки кожного суб'єкта господарювання у національному доході (НД).

Перерозподіл національного доходу здійснюється через механізм ціноутворення, державний бюджет, податкову систему, внески до різноманітних фондів тощо. На підставі перерозподілу НД формуються вторинні (трансфертні) доходи – пенсії, стипендії, допомога сім'ям, допомога при безробітті, субсидії, пільги тощо.

Для оцінювання рівня життя та доходів населення використовуються такі поняття, як «номінальний дохід» – кількість грошей, які одержує людина або юридична особа протягом певного періоду (з цієї суми сплачуються податки та інші обов'язкові платежі), та «реальний дохід», який можна виразити через кількість товарів та послуг, що можна купити на дохід, який залишився у розпорядженні особи.

Показником, що реально характеризує ступінь розвитку країни та рівень добробуту її громадян є середній розмір національного доходу у розрахунку на душу населення (табл. 1).

Таблиця 1

Середній розмір національного доходу України в розрахунку на душу населення (розраховано за даними ДССУ)

Роки	ВНД у фактичних цінах, млн. грн.	Населення за оцінкою, осіб	ВНД на душу населення, тис. грн.	Зміна (у %) щодо попереднього року
2014	1568772	42759661	36,69	–
2015	1964269	42590879	46,12	+23%
2016	2361510	42414905	55,68	+23,4%
2017	2959460	42216766	70,1	+25,8%

Джерело: розроблено авторами на основі [4].

З даних, наведених у табл. 1, випливає, що національний дохід України у розрахунку на душу населення з 2014 р. збільшувався у середньому на 24% за рік, але дохід на душу населення є середнім значенням, тому не відображає розподіл доходів між різними категоріями громадян (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, %

Середньодушовий еквівалентний загальний дохід на місяць, грн.	Центральне значення інтервалу	роки					
		2013	2014	2015	2016	2017	
		Частка, у %	Частка, у %	Частка, у %	Частка, у %	Частка, у %	Накопичена частість, %
До 480,00	300	0,4	0,1	0,1	0,0	6,9	6,9
480,1 – 840,0	660,1	3,9	1,4	0,9	1,1	7,7	14,6
840,1 – 1200,0	1020,1	13,7	7,9	4,8	4,5	11,0	25,6
1200,1 – 1560,0	1380,1	24,0	19,2	11,3	11,5	11,0	36,6
1560,1 – 1920,0	1740,1	19,7	23,1	18,2	17,5	10,7	47,3
1920,1 – 2280,0	2100,1	14,0	16,5	17,6	16,3	10,8	58,1
2280,1 – 2640,0	2460,1	8,7	11,7	15,9	13,9	9,3	67,4
2640,1 – 3000,0	2820,1	5,7	7,8	11,4	9,3	6,3	73,7
3000,1 – 3360,0	3180,1	3,7	4,6	6,7	8,0	6,4	80,1
3360,1 – 3720,0	3540,1	1,6	2,5	4,4	5,4	5,1	85,2
Понад 3720,0	3900	4,6	5,2	8,7	12,5	14,8	100

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Незважаючи на те, що основна умова більшості програм соціального захисту – перевірка нужденності реципієнтів та саме адресне призначення допомоги, охоплення соціальною підтримкою нужденних верств населення (55,7%) є дещо нижчим за охоплення нею всього населення (56,3%) [6].

Про глибину проблеми свідчить й те, що серед сімей з дітьми показники бідності майже вдвічі перевищують відповідні дані для домогосподарств, які складаються лише з дорослих осіб.

Таблиця 3
Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів залежно від чисельності дітей у 2017 р., %

Середньо-душовий еквівалентний загальний дохід у місяць, грн.	Середнє значення ряду	Усі домогосподарства з дітьми	В сім'ї виховується:											
			Одна дитина			Двоє дітей			Троє дітей			Четверо і більше дітей		
			Частка, %	Накопичена частість, %	Густина розподілу	Частка, %	Накопичена частість, %	Густина розподілу	Частка, %	Накопичена частість, %	Густина розподілу	Частка, %	Накопичена частість, %	Густина розподілу
До 1920,00	1740	8,3/8,3	5,4	5,4	0,015	16,1	16,1	0,045	24,7	24,7	0,069	43,8	43,8	0,12
1920,1 – 2280,0	2100,1	9,9/18,2	8,9	14,3	0,025	28,6	12,5	0,035	14,4	39,1	0,04	20,0	63,8	0,06
2280,1 – 2640,0	2460,1	13,1/31,3	11,1	25,4	0,03	47,1	18,5	0,051	27,7	66,8	0,077	6,4	70,2	0,018
2640,1 – 3000,0	2820,1	11,0/42,3	10,6	36	0,029	59,8	12,7	0,035	8,7	75,5	0,024	9,0	79,2	0,025
3000,1 – 3360,0	3180,1	10,9/53,2	10,7	46,7	0,03	71,2	11,4	0,032	16,1	91,6	0,045	10,4	89,6	0,029
3360,1 – 3720,0	3540,1	11,2/64,4	11,8	58,5	0,033	81,1	9,9	0,028	2,7	94,3	0,008	–	89,6	–
3720,1 – 4080,0	3900,1	9,0/73,4	9,9	68,4	0,028	87,5	6,4	0,018	3,6	97,9	0,01	1,5	91,1	0,004
4080,1 – 4440,0	4260,1	5,8/79,2	6,2	74,6	0,017	92,6	5,1	0,014	–	97,9	–	8,9	100	0,025
4440,1 – 4800,0	4620,1	5,1/84,3	6,1	80,7	0,017	94,9	2,3	0,006	–	97,9	–	–	–	–
4800,1 – 5160,0	4980,1	4,8/89,1	6,0	86,7	0,017	96,3	1,4	0,004	0,5	98,4	0,001	–	–	–
Понад 5160,0	5340	10,9/100	13,3	100	0,04	100	3,7	0,01	1,6	100	0,004	–	–	–

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Таблиця 4

Структурні середні доходів за групами населення

	Усе населення	Усі домогосподарства з дітьми	Одна дитина	Двоє дітей	Трьох дітей	Четверо і більше дітей
Мода	3862,49	2497,40	5287,54	2463,1	2428,29	1793,29
Медіана	2010,08	3254,34	3460,75	2722,28	2421,72	2031,67
Середній прибуток	2116,28	3382,76	3551,96	2909,36	2517,31	2361,78
1 дециль	624,99	1981,9	2106,12	1783,64	1705,81	1642,27
2 дециль	1016,78	2329,55	2464,91	2032,39	1851,52	1724,44
3 дециль	1344,06	2604,28	2796,28	2307,34	2052,56	1806,61
4 дециль	1674,46	2924,75	3134,64	2501,88	2291,79	1888,78
5 дециль	2010,08	3254,34	3460,75	2722,28	2421,72	2031,67
6 дециль	2353,63	3578,61	3774,63	3006,41	2551,65	2211,62
7 дециль	2788,63	3944,04	4172,98	3322,12	2772,48	2628,75
8 дециль	3354,38	4496,55	4758,7	3680,01	3100,69	3027,78
9 дециль	3836,82	5189,82	5249,4	4256,52	3324,23	3816,07
Децильний коефіцієнт диференціації	6,14	2,62	2,49	2,39	1,95	2,32

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Проаналізувавши представлені дані табл. 1–4, спостерігаємо наявність залежності рівня диференціації доходів від кількості дітей, що перебувають на утриманні родини. Так, в родинях, де виховується одна дитина, середній прибуток на одну особу у 2017 р. склав 3551,96 грн., у родинях з двома дітьми – 2909,36 грн., з трьома – 2517,31 грн., а у сім'ях, які мають на утриманні четверо і більше дітей, – лише 2361,78 грн.

При розрахунку структурних середніх показників доходів у представлених групах встановлено, що середньодушовий дохід, найчастіше отримуваний у 2017 р. у сім'ях з однією дитиною, становив 5287,54 грн., а 50% населення, що віднесено до цієї групи, мало середньодушовий дохід менший за 3460,75 грн.; в інших виділених групах ці показники становили: у родинях з двома дітьми – 2463,10 грн. та 2722,28 грн., з трьома – 2428,29 грн. та 2421,72 грн. та у сім'ях, де виховується четверо і більше дітей, – 1793,29 грн. та 2031,67 грн. відповідно.

Розрахований децильний коефіцієнт свідчить про те, що мінімальний середньодушовий дохід 10% найбагатшого населення серед сімей з однією дитиною у 2,49 рази перевищує максимальний середньодушовий дохід 10% найменш забезпеченого населення цієї групи. Серед інших представлених груп цей показник складає: родини з двома дітьми – у 2,39 рази, з трьома дітьми – 1,95 рази та сім'ї, в яких виховується четверо і більше дітей, – у 2,32 рази.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що питання життєстійкості сімей з дітьми наразі потребує кардинального перегляду як політики доходів в цілому, так і актуальних саме для цієї категорії населення інструментів соціального захисту, завдяки удосконаленню методичних підходів до оцінювання рівня середньодушового доходу від кількості дітей, що виховуються у сім'ї.

Серед інших рекомендацій щодо досягнення цілі подолання бідності в Україні [6] передбачено не лише дотримання принципу соціальної справедливості при розподілі коштів програм соціальної підтримки, досягнення високого рівня залучення бідного населення до системи державної соціальної підтримки з одночасним зменшенням частки небідного населення серед реципієнтів соціальних програм, а також активізацію непрацюючих працездатних учасників соціальних програм шляхом застосування дієвих інструментів для виведення таких груп на ринок праці, їх залучення до життя громади.

Натомість серед інструментів системи соціального захисту населення продовжують переважати трансфертні платежі з використанням як вертикального (від багатших бідним), так і горизонтального (в межах окремої соціальної групи), перерозподілу доходів.

Цілі як вертикального, так і горизонтального перерозподілу доходів, одночасно мають місце, але по-різному виражені, в усіх країнах. Ці групи цілей визначають механізми надання сімейної допомоги (табл.).

Таблиця 5

**Цілі державної соціальної політики, які можуть бути досягнені
при реалізації системи сімейних допомог**

Ціль	Зміст	Очікувані результати	Небезпеки (виклики)
1. Горизонтальний розподіл доходів	Надаються незалежно від доходу сім'ї	Часткова компенсація додаткових витрат, що виникають у батьків, які виховують дітей	Не завжди споживачами допомоги виступають особи, які дійсно потребують підтримки держави; знижується стимул для активного економічного життя
2. Вертикальний розподіл доходів	Надаються залежно від доходу сім'ї (обов'язковою є перевірка нужденності)	Скорочення бідності серед нужденного населення	Уникнення офіційного оформлення трудових та сімейних відносин
3. Збільшення народжуваності	Орієновані на багатодітні сім'ї без застосування перевірки нужденності	Покращення демографічної ситуації	Народження дітей перетворюється у вид заробітку (кожна наступна дитина народжується після припинення виплат на попередню)
4. Фемінізм	Незалежне джерело доходу матерів	Пом'якшення наслідків нижчої конкурентоспроможності жінок на ринку праці по відношенню до чоловіків	Збільшення кількості народження позашлюбних дітей
5. Управління зайнятістю	В періоди нестачі на ринку праці робочої сили – розвиток мережі дошкільних закладів, субсидювання їх оплати та інших послуг по догляду за дітьми, а в часи надлишкових пропозицій – відпустка по догляду за дитиною (його тривалість, оплата), що частково вивільняє жінок з ринку праці	Використовується для експлуатації гнучкості фактора жіночої праці і одночасного пом'якшення наслідків цієї експлуатації	Потребує постійного моніторингу стану ринку праці та швидкої реакції на відповідні зміни

Джерело: розроблено авторами.

Розподіл домогосподарств з дітьми за економічними очікуваннями, %

Із загальної кількості, які вважають, що за їх добробут має нести відповідальність	Всі домогосподарства з дітьми	У тому числі з кількістю дорослих осіб		
		Одна	Дві	Три і більше
повністю держава	5,6	8,1	5,4	5,5
переважно держава	12,2	18,6	10,8	12,9
як держава, так і самі особи	66,6	59,6	65,8	69,5
переважно самі особи	13,0	10,8	14,6	10,8
самі особи	2,6	2,9	3,4	1,3

Джерело: розроблено авторами на основі [7].

Аналізуючи дані, що наведені у табл. 6, бачимо, що усі працездатні члени сімей з дітьми можуть бути умовно поділені на 3 групи, враховуючи їх відношення до економічної активності.

Перша група – потенційно економічно активні (відповідальність за добробут сім'ї покладають на себе) – складає близько 15% від загальної кількості домогосподарств з дітьми.

Друга група – можуть бути економічно активними за умови застосування дієвих інструментів стимулювання – складає 65% від загальної кількості домогосподарств з дітьми.

Третя група – уникає економічної активності, тобто покладає відповідальність за добробут родини на державу, – частка таких домогосподарств складає приблизно 20% від загальної кількості домогосподарств з дітьми.

Трансфертні платежі у системі соціального захисту як інструмент формування вторинних доходів населення одночасно з очікуваними позитивними результатами щодо зниження рівня бідності, збільшення народжуваності, координації зайнятості тощо призводять до певних негативних наслідків, основними серед яких є наступні: зниження мотивації щодо активного економічного життя, уникнення офіційного оформлення трудових та сімейних відносин, перетворення народження дітей у певний вид заробітку.

Визначаючи людину ключовою фігурою системи соціального захисту, необхідно враховувати її взаємозв'язок з комплексом зовнішніх і внутрішніх інституційних складових впливу соціального захисту щодо реінтеграції працездатних членів сімей з дітьми до активного економічного життя, охоплюючи всі аспекти їх діяльності, та всебічно вивчати динаміку причинних залежностей (табл. 7).

Таблиця 7

Інституційні складові соціального захисту щодо реінтеграції працездатних членів сімей з дітьми до активного економічного життя

Зовнішні		Внутрішні			
Вид	Зміст	Вплив	Вид	Зміст	Вплив
економічні	Створює матеріальні основи соціального захисту, кінцевий результат функціонування цієї складової використовується на цілі соціального захисту членів суспільства: розподіл, перерозподіл ВВП на користь людей, які потребують особливої підтримки з боку суспільства	Позитивний вплив очікується за наявності можливості працевлаштування за гнучкими умовами праці (час роботи, можливість віддаленого доступу) з гарантованою підтримкою у випадку впливу таких соціально-економічних чинників, як тимчасова втрата працездатності, народження дитей тощо	Соціальні, в т. ч. – рівень освіти і спеціалізація, кваліфікація та досвід роботи;	Розглядає соціально-економічну поведінку споживачів послуг, їхні зв'язки та взаємодію, що детермінуються їхніми соціальними статусами і конкретними соціальними функціями, які вони виконують, та соціальними нормами і цінностями, прийнятими на певному етапі розвитку суспільства	Недостатній рівень освіти або кваліфікації; відсутність досвіду роботи можуть стати обмежувачими факторами, уникнути впливу яких можна за застосування економічних інструментів сприяння зайнятості.
політичні	Включає державу (в особі державного апарату), партії, громадські об'єднання; складова політичного процесу щодо формування та реалізації державної соціально-економічної політики	Може як стимулювати, так і гальмувати розвиток тих чи інших процесів, здійснюючи регулятивний вплив на економічні і соціальні складові суспільних відносин	– сімейний стан, наявність непрацездатних членів сім'ї на утриманні		Для уникнення обмеженого впливу, який може відображатись на утриманні непрацездатних членів сім'ї, можливе застосування системи адаптованих соціальних послуг.
організаційні	Сукупність процесів, дій, що здійснюються відповідними структурами суспільства та спрямовані на об'єднання складових соціального захисту в єдине ціле; забезпечує внутрішню впорядкованість та взаємодію	Позитивний вплив очікується за умови наближення системи надання соціальних послуг до осіб, які їх потребують, із залученням неурядових організацій на умовах субсидіювання, державних закупівель тощо			
правові	Забезпечення взаємодії між елементами соціального захисту на основі норм права та багатобачності задоволення потреб суспільства шляхом надання гарантій громадянам країни; виконання правових норм має добровільний характер або ґрунтується на економічних, соціальних та юридичних санкціях	Позитивний вплив очікується за умови удосконалення існуючої нормативної бази. Пріоритетом має стати поступовий перехід від пасивної адресної підтримки до активних соціальних гарантій, що спонукають людину виявити активність для достатнього матеріального рівня життя			

Джерело: розроблено авторами.

Висновки. Удосконалення методичних підходів та економічного інструментарію адекватного оцінювання соціальних виплат та компенсацій щодо посилення мотивації та стимулювання працездатних членів сімей з дітьми до активного економічного життя дало підстави враховувати причинно-наслідковий зв'язок потрапляння таких сімей до зони ризику шляхом їх поділу на певні групи відносно чинника економічної активності.

Проведений аналіз розподілу доходів населення за категоріями сімей, що представлені залежно від наявності та кількості на утриманні дітей, дозволив визначити, що першу групу нужденних складають потенційно економічно активні працездатні члени сімей з дітьми, для яких необхідна адаптація соціальної послуги з догляду за дитиною – «муніципальна няня» – щодо потреб конкретних сімей, що сприяє поверненню на ринок праці потенційно економічно активних батьків [8].

Друга група – це працездатні члени сімей з дітьми, що можуть бути економічно активними за умови застосування економічних інструментів сприяння зайнятості, таких як допомоги у професійній орієнтації, професійне навчання або підтвердження результатів «неформального професійного навчання за робітничими професіями» на підставі Закону України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 р. (ст. 5; 7; 8).

Третя група – працездатні члени сімей з дітьми, які уникають економічної активності, повністю покладаючись на державну допомогу у питаннях матеріального забезпечення родини. У разі необґрунтованої відмови сімей від отримання практичних послуг з адаптації їх до активного економічного життя та отримання такими сім'ями фінансової допомоги може застосовуватись нормативне обмеження як у грошовому вимірі, так і в періоді надання.

Для стимулювання роботодавців до працевлаштування категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню на підставі Закону України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 05.07.2012 (ст. 14), до яких разом з іншими категоріями входять і батьки, які мають на утриманні дитину (дітей) або осіб з інвалідністю, та молодь, яка, закінчивши навчання або звільнившись з строкової військової служби, вперше працевлаштовується, разом з встановленням квоти на працевлаштування зазначених категорій у розмірі 5% від середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік можуть бути встановлені особливі умови сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) за аналогією до зниження розміру ЄСВ для працюючих осіб з інвалідністю («Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010).

Визначення структурних середніх показників середньодушових доходів у 2017 р. за категоріями населення свідчить про наявність залежності рівня диференціації доходів від кількості дітей, що перебувають на утриманні родини, та від сприйняття економічної активності працездатними членами родини.

Для уникнення чинників, що негативно впливають на стан реінтеграції осіб до повноцінного економічного життя (при вторинному розподілі доходів) – перекладання відповідальності за добробут сім'ї на державу, відсутність мотивації та стимулювання, наявність перешкод на шляху до активного економічного життя, можливе застосування таких принципів в системі соціальних виплат, як дієвість та комплексність.

Література

1. Програма розвитку ООН, Доклад о человеческом развитии 2016: Человеческое развитие для всех и каждого (резюме). 1 декабря 2016 года. URL: <https://www.refworld.org.ru/type,RESEARCH,,,58d28bf84,0.html> (дата звернення: 20.07.2019).
2. Про схвалення Стратегії подолання бідності: розпорядження КМУ № 161-р. від 16.03.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2019).
3. Ажнюк М. О., Передерій О. С. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 368 с.
4. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/vvp/vnd/vnd_14_u.html (дата звернення: 21.07.2019).
5. Соціальні індикатори рівня життя населення : стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 177 с.
6. Національна доповідь 2017. Цілі сталого розвитку: Україна. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 21.07.2019).
7. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів : стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 78 с.
8. Деякі питання послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» : Постанова Кабінету Міністрів України № 68 від 30.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-2019-%D0%BF> (дата звернення: 22.07.2019).
9. Про зайнятість населення : Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 19.07.2019).
10. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення: 19.07.2019).
11. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : моногр. Київ : ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.
12. Мармоза А. Т. Теорія статистики : підруч. Київ : Центр уч. л-ри», 2013. 592 с.
13. Оліфіренко Л., Коваль К. Макроекономічні аспекти реформування системи соціального захисту населення в реалізації стратегії подолання бідності в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. № 1(13). С. 7–16. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-1\(13\)-7-16](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-1(13)-7-16)
14. Збільшення допомоги багатодітним сім'ям. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/z-1-kvitnya-uryad-zaprovadzhuye-dopomogu-bagatoditnim-simyam-1700-griven-na-tretyu-i-kozhnu-nastupnu-ditinu> (дата звернення: 15.07.2019).

References

1. Prohrama razvytyia OON (2016), Doklad o chelovecheskom razvytyi 2016: Chelovechesкое razvytye dlia vsekh y kazhdoho (reziume) [United Nations Development Program, Human Development Report 2016: Human Development for All and Each (summary)]. 1 dekabria 2016 hoda. Retrieved from <https://www.refworld.org.ru/type,RESEARCH,,,58d28bf84,0.htm> [in Russian].
2. Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti (2016) [About approving the Poverty overcoming Strategy]: rozporiadzhennia KМУ № 161-r. vid 16.03.2016 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80> [in Ukrainian].

3. Azhniuk, M.O., Perederii, O.S. (2008). Osnovy ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory]: navchalnyi posibnyk. – K. : «Znannia» 368 p. [in Ukrainian].
4. Ofitsiynyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (2014) [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/vvp/vnd/vnd_14_u.html [in Ukrainian].
5. Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naseleння (2018) [Social indicators of living standards of the population]: statystychnyi zbirnyk. K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 177 s [in Ukrainian].
6. Natsionalna dopovid 2017. Tsili staloho rozvytku [National Review 2017. The goals of sustainable development: Ukraine]: Ukraina. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Retrieved from http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].
7. Samootsinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv (2018) [Self-assessment the level of their income by the households of Ukraine]: statystychnyi zbirnyk. K: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 78 p. [in Ukrainian].
8. Deiaki pytannia posluhy z dohliadu za dytynoiu do trokh rokiv «munitsypalna niania» (2019) [Some issues of care services for children under three years «municipal nanny»]: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 30.01.2019 № 68. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-2019-%D0%BF> [in Ukrainian].
9. Pro zainiatist naseleння (2012) [About employment of the population]: Zakonu Ukrainy vid 05.07.2012 № 5067-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> [in Ukrainian].
10. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia (2010) [About the collection and accounting of the single fee to compulsory state social insurance]: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2464-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> [in Ukrainian].
11. Ruzhenskyi, M.M. (2013). Sotsalnyi zakhyst naseleння v umovakh formuvannia rynkovoї modeli ekonomiky Ukrainy [Social protection of the population in the conditions of formation of market model of economy of Ukraine]: monohrafiia. K. : IPK DSZU. 318 p. [in Ukrainian].
12. Marmoza, A.T. (2013). Teoriia statystyky [Theory of statistics]: pidruch. Kyiv : Tsentru uch. I-ry», 592 p. [in Ukrainian].
13. Olifirenko L., Koval K. (2018). Makroekonomichni aspekty reformuvannia systemy sotsialnoho zakhystu naseleння v realizatsii stratehii podolannia bidnosti v Ukraini [Macroeconomic aspects of the reforming of social protection system of the population in the implementation of the strategy of poverty elimination in Ukraine]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia: naukovyi zhurnal. - Problems and prospects of economics and management: scientific journal. Chernihiv: ChNTU. № 1 (13). S. 7-16. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-1\(13\)-7-16](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-1(13)-7-16) [in Ukrainian].
14. Zbilshennia dopomohy bahatoditnym simiam [Increment support for the large families]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/z-1-kvitnya-uryad-zaprovdzhuye-dopomogu-bahatoditnim-simyam-1700-griven-na-tretyu-i-kozhnu-nastupnu-ditynu> [in Ukrainian].

Статтю отримано 17 червня 2019 р.

Article received June 17, 2019.